

Marina Perić Kaselj

Institut za migracije i narodnosti, Zagreb

Politički transnacionalizam¹ hrvatskih iseljenika u Čileu: povezivanje hrvatskih i srpskih iseljenika i iseljenički pokret Jugoslavenska narodna obrana (JNO)

Sažetak:

U radu se prikazuju utjecaji političkih događaja u zemlji porijekla na formiranje nacionalnog identiteta hrvatskih iseljenika u Čileu. U početku politička i nacionalna podjela bila je na Hrvate/Slavene i Austrijake. Utjecajem hrvatsko-srpske koalicije i balkanskih ratova dolazi do povezivanja hrvatskih i srpskih iseljenika u Čileu, a među mlađim naraštajem, poglavito u sjevernom Čileu, Antofagasti dolazi do prihvaćanja ideja Jugoslavenske ujedinjene omladine (JUO), te se sve više popularizira južnoslavenska koncepcija uređenja buduće države. Osnivaju se prvo odbori diljem Čilea za pomoć srpskom i crnogorskom Crvenom križu, te nastradale vojnike i njihove obitelji. Nagovještajem Prvoga svjetskoga rata i pozivom Austro-Ugarske na mobilizaciju iseljenika-austrijskih podanika u rat protiv Srbije dolazi do pobune i raskida veza većeg dijela iseljenika s Austro-ugarskom, a dio iseljenika preuzima srpsko državljanstvo. Uspostavlja se veza s Jugoslavenskim odborom (JO) u Londonu koji od iseljenika traži legitimitet i financijsku pomoć. U Čileu se razvija iseljenički pokret Jugoslavenska narodna obrana (JNO), a imućni iseljenici koji su bili na čelu pokreta obavezuju se financirati JO. Snažan je utjecaj i iseljeničkog tiska čije financiranje, a potom i kontrolu preuzima isto grupa imućnih iseljenika. Redefinira se nacionalna definicija pa se od tada sve veći dio iseljenika izjašnjava kao Jugoslaveni, a hrvatske zajednice i hrvatska iseljenička društva preuzimaju jugoslavenska imena.

Ključne riječi: hrvatski i srpski iseljenici, Jugoslaveni, Prvi svjetski rat, Jugoslavenska narodna obrana.

Summary:

This paper shows the influence of political events in the country of origin to the formation of national identity of Croatian immigrants in Chile. At the beginning, political and national division was on Croats / Slavs and Austriaks (Austrians). Influenced by the Croatian - Serbian Coalition and the Balkan Wars, connection of Croatian and Serbian immigrants in Chile arose, among the younger generation, especially in northern Chile, Antofagasta the idea of a

---

¹ Pod političkim transnacionalizmom podrazumijevamo prijenos političkih sadržaja iz zemlje porijekla, kao i aktivnost iseljenika između i u više društvenih prostora.

united Yugoslav youth (JUO) is accepted and the concept of South Slavic state is increasingly popularized. First, the committees are established in Chile as to help Serbian and Montenegrin Red Cross and the victims' soldiers and their families. With the indication of the First World War and with the appeal of to the Austro-Hungarian Empire for mobilization of immigrants / Austrian subjects in the war against Serbia; there was a rebellion and the connection with Austro-Hungarian Empire for most immigrants ended, and some took over Serbian citizenship. The connection with Yugoslav Board (JO) in London that pursued legitimacy and financial aid from immigrants was established. The immigrant movement Yugoslav National Defense (JNO) was evolving in Chile and wealthy immigrants who lead of the movement committed to fund JO. The influence of the immigrant press, funded and later controlled by a group of wealthy immigrants, is strong. The national definition is redefined and since then, a growing part of immigrants identify themselves as Yugoslavs; Croatian communities and Croatian immigrant associations assume the Yugoslav names.

Key words: Croatian and Serbian immigrants, Yugoslavs, the First World War, the Yugoslav National Defense.

Nacionalno i političko opredjeljenje hrvatskih iseljenika u Čileu za vrijeme masovnog iseljavanja, krajem 19. i početkom 20. st.

U vrijeme masovnog iseljavanja u Južnu Ameriku krajem 19 i početkom 20. stoljeća najveći broj iseljenika s područja Hrvatske u Čile je iselio iz Dalmacije - dalmatinskih otoka, poglavito otoka Brača. Kao austrougarski podanici/ državljani dalmatinskog porijekla odvojeni od hrvatskih zemlja, a pod utjecajem i učincima narodnog pokreta uslijed čega se razvijala nacionalna svijest o pripadnosti hrvatskom narodu, a istovremeno i utjecajem autonomaske stranke koja je zagovarala samostalnu Dalmaciju u okviru Austrije dovela je do njihovog različitog poimanja i shvaćanja etničkog/nacionalnog identiteta. Osim navedenog dio hrvatskih iseljenika koji su iselili ranije, sredinom 19. stoljeća kada još narodni nacionalni pokret nije imao gotovo nikakvog odjeka u Dalmaciji imali su veliki utjecaj u iseljeništvu (bili su gospodarstvenici, integrirani u čileansko društvo i zapošljavali su pridošle hrvatske iseljenike). Negativna strana bila je i iseljenička politika austrijskog djela Monarhije koja službeno nikada nije donijela zakone o iseljavanju, zaštiti iseljenika, statističkom praćenju iseljenika. Iz tih razloga iseljavali su stihijski, neorganizirano i prepušteni „sami sebi“. U iseljeništvu su njihovim državnim predstavnicima imenovani austro-ugarski konzuli njemačkog ili talijanskog porijekla koje hrvatski iseljenici nisu doživljavali kao svoje narodne predstavnike. Iseljenici su stoga razvijali samoinicijativno posebne komunikacijske veze i socijalne prostore putem domovinskog tiska i predstavnika *Narodne stranke*, *Stranke prava*, zastupnika u dalmatinskom Saboru. U početku hrvatska iseljenička društva nisu imala nacionalna imena već su imenovana austrijskim ili slavenskim nazivima. Razlog tomu je činjenica što su Hrvati iseljavali kao

austrijski podanici (državljeni), ali većina je bila nacionalno opredijeljena kao Slaveni (Hrvati). Postojala je i grupa iseljenika zvana „Austrijaci“ koji su izražavali potpunu lojalnost Austriji kao svojoj nacionalnoj državi. Oni Dalmaciju nisu percipirali kao slavensku pokrajinu već kao dio „Velike Austrije“. Nacionalno osviješteni iseljenici u Čileu bili su pretplatnici *Narodnog* i *Pučkog* lista kao i drugih domovinskih novina. One su im bili glavni izvori informacija, komunikacije i polemiziranja oko političkih događaja u domovini. Uz jaku „austrougasku“ političku struju među iseljeništvom postojala je i narodnjačka politička struja (među iseljenicima pristašama narodnog pokreta u Hrvatskoj)² što se odražavalo u iseljeničkoj zajednici kroz dihotomizaciju na političkoj osnovi na *Hrvate/Slavene* i tzv. *Austrijake*. Politički događaji iz domovine koji su imali utjecaj na nacionalno oblikovanje identiteta iseljenika u ovom razdoblju bili su: bosansko-hercegovački ustanak, narodni pokret u Dalmaciji i Hrvatskoj. Balkanski ratovi (1912.-1913.) prekretnica su u političkom opredjeljenju iseljenika koji će se od tog razdoblja sve više identificirati i deklarirati kao Jugoslaveni. Paralelno s nacionalnim redefiniranjem identiteta od formiranja hrvatsko-srpske koalicije³ u Dalmaciji i balkanskih ratova jača suradnja i zajedničko djelovanje hrvatskih i srpskih iseljenika, kojih povezuje u to vrijeme zajednička borba protiv Austro-Ugarske Monarhije

Prenošenje političke aktivnosti i rada iz domovine u inozemstvo: Osnivanje Jugoslavenskog odbora (JO) i odjek Prvog svjetskoga rata među iseljeništvom

---

² Pismo iseljenika Božidara Ujevića iz Punta Arenasa povodom narodnog pokreta protiv mađarizacije i Khuen Hédervárya : „Mi Hrvati iz Punta Arenasa čim primismo nemile vijesti iz mile domovine sazvali smo hrvatski sastanak komu brojno prisustvovali smo u Hrvatskom dobrotvornom društvu i skupili smo svotu za siročad palih junaka. Oduševljenim zanosom pozdravili smo korak prekovelebitske braće i pepelu palih junaka ponosno se klanjamo. I Braća Srbi su se nama pridružili, a čileanski dnevnik iz Valparaisa *Mercurio* donio je brzojave popraćene žalosnim događajima u Hrvatskoj. Ove događaje prate Francuzi, Španjolci, Englezi i uzvišenih su dojmova za naš narod koji se bori za slobodu i pravdu,„ (Pučki list, 27.8.1903).

³ U povodu veleizdajničkog procesa (sudski proces protiv 53 člana srpske samostalne stranke) u Zagrebu, iseljenici iz Punta Arenasa osnovali su *Protestni komitet Hrvata i Srba* koji je 24. listopada 1909. priredio protestnu skupštinu na kojoj je donijet proglas u kojemu je osuđena austro-ugarska politika u Hrvatskoj. Proglas je bio tiskan na hrvatskom i španjolskom jeziku u nakladi od 1.500 primjeraka i razdijeljen po gradu. Oko 250 iseljenika sastalo se u prostorijama *Kozmopolitskog društva za uzajamnu pomoć* da bi prosvjedovali protiv suđenja u Zagrebu i izrazili solidarnost s osuđenima, kao i s radom Hrvatsko-srpske koalicije. Sa skupštine se povorka iseljenika uputila ulicama Punta Arenasa (Bonačić Dorić, 1941).

Krajem 1913. godine na sastanku u Splitu hrvatski, srpski i slovenski političari⁴ dogovorili su se kako će u slučaju rata napustiti Monarhiju i pokrenuti političku akciju oko nacionalnog oslobođenja Hrvata, Srba i Slovenaca. Dio dalmatinskih političara emigrirao je u Italiju (dok je još bila neutralna)⁵. U Parizu u hotelu Madisson 30.04.1915 osnovali su Jugoslavenski Odbor⁶, a London je izabran za sjedište djelovanja Odbora. Za njegovog predsjednika izabran je dr. Ante Trumbić.

Nagovještaj rata, potreba za mobilizacijom u svrhu okupljanja, jačanja i zadržavanja vojnih snaga Austro-Ugarske Monarhije rezultirala je restriktivnim zakonima Monarhije i zabrani iseljavanja osobama mlađima od 16 godina. Hrvatske zemlje unutar Monarhije našle su se u ratu s još uvijek nerazjašnjenom koncepcijom buduće nacionalne države⁷. Od balkanskih ratova popularizira se, poglavito u Dalmaciji među mlađom generacijom južnoslavenska

---

⁴ Dr. Ante Trumbić-stranka prava, dr Josip Smodlaka – napredna stanka, dr Nikola Stojanović i Atanasija Šola-srbski političari iz BiH.

⁵ Ivan Meštrović bio je zaslužan za okupljanje emigracije početkom Prvoga svjetskog rata potičući zemljake da napuste domovinu i okupe se tada još neutralnoj Italiji (Vidi više, Machiedo Mladinić, 2007).

⁶ Jugoslavenski odbor predstavljao se kao zastupnik interesa zapadnog dijela buduće južnoslavenske države (današnjih država Hrvatske, Slovenije i Bosne i Hercegovine, Vojvodine). (Goldsetein, 2003: 229). Legitimnost im je davala, prema Meštrovićevu mišljenju, odluka izaslanika hrvatskog, dalmatinskog, istarskog i kranjskog sabora donesenom na sastanku održanom u Trstu 18. travnja 1915. (Usporedi, Machiedo Mladinić, 2007: 138).

Odbor je bio predstavničko tijelo Hrvata, Srba i Slovenaca iz Austro-Ugarske. Legitimnost im je davala, prema Meštrovićevu mišljenju, odluka izaslanika hrvatskog, dalmatinskog, istarskog i kranjskog sabora donesena na sastanku održanom u Trstu 18. travnja 1915. Ciljevi JO bili su: „braniti se protiv ofenzivnog nastupa Italije i Londonskog pakta, voditi lojalnu politiku prema Saveznicima, propagirati jugoslavensko ujedinjenje (da Europske države prihvate program jugoslavenskog ujedinjenja i uvrsti u njihove ratne ciljeve, te da se u evropsku javnost probiju s «jugoslavenstvom», nastupati jedinstveno sa srpskom vladom, za svoj oslobodilački rat ne primati financijsku pomoć od Saveznika „ (Paulova, 1924: 74).

⁷ Supilo (koji je izašao iz hrvatsko- srpske koalicije)uoči rata optužio je srpsku politiku u Hrvatskoj, odnosno Svetozara Pribičevića zbog suradnje s banom Tomašićem i mađarskim predsjednikom vlade Khuenom i njegovim kritikama da Hrvatska traži autonomiju u sklopu Monarhije kojima samo potiče srpski ekskluzivizam, a time pojačava i hrvatski ekskluzivizam (pravaše i klerikalce). Zalagao se za skupljanje južnoslavenskih naroda oko Hrvatske (Ganza-Aras, Politika novog kursa dalmatinskih pravaša oko Supila i Trumbića, Split, 1992., 351-359). Hrvatsko srpska koalicija u središte pozornosti stavljala je jedinstvo Hrvata i Srba smatrajući da nije moguće modificirati Monarhiju i da ju je potrebno razbiti, ali je ipak zastupala oportunističku politiku. Čista stranka prava nakon atentata vodila je protusrpsku kampanju i do kraja rata zastupala je ideju hrvatske države u sastavu Monarhije.

nacionalna ideologija koja je definiciju nacije postavljala u okvir: južni Slaveni =jedan narod= jedna država. Radilo se o koncepciji buduće države utemeljene na programu jugoslavenskog unitarističkog nacionalizma čijem utjecaju je pridonijela ujedinjena nacionalistička omladina (nezadovoljna oportunističkom politikom hrvatsko-srpske koalicije) koja se iz Banske Hrvatske povezala s organizacijama omladine u BiH, Dalmaciji i Sloveniji. Ovakva ideološka koncepcija prenosila se u iseljeništvo i bila je popularna pogotovo među mlađim iseljenicima u Čileu/Antofagasti. U Punta Arenasu i Antofagasti iseljenici, austrougarski podanici pozvani su oglasom da se u što kraćem roku prijave konzulatima i vrate u domovinu kakao bi stupili u rat protiv Srbije. Iseljenici u Čileu burno su reagirali i odgovorili proglasom: *Javnosti i našoj slavenskoj braći*. Veći dio iseljenika osudio je poziv Austrije da stupe u borbu protiv Srbije. Taj poziv smatrali su osobnom uvredom i sramotom. Srbe u tom proglasu smatraju i definiraju kao braću, s kojima bi skupa išli u rat protiv Monarhije. Obadva naroda po njima su žrtve Monarhije, te je njihov položaj ugrožen sve do trenutka kad zajedničkim snagama (a poglavito kako su istaknuli zahvaljujući srpskoj vojsci) ne postignu svoj cilj- nacionalno ujedinjenje i raspad Monarhije. U proglasu su izrazili političku neposlušnost prema austrougarskom konzulu, Monarhiji, odnosno vlasti u domovini smatrajući kako je došao pravi trenutak obračuna s Austrijom (zajedno sa Srbijom). Stoga su na kraju dopisa zaključili *prošlo je doba prevara .. austrijska vlada je krvnik naše braće i naših sloboda*.“ (iz Arhiva, originalan dokument objavljen u Antić 1987: 50). Ili pisanje iseljeničkog lista *Pokret* koji u članku *Austrija-Srbi-Hrvati* želi objasniti iseljenicima kako nemaju nikakve moralne obaveze prema Austriji: „Nijesmo obavezni da za obranu Austrije navaljujemo na našu braću i time da počinjamo najgroznijih od ljudskih zločinstava: bratoubojstvo... Proti svojoj braći Srbima Hrvati ne smiju da se bore, jer im to brane njihove presvete krvne sveze. Sinovi su obojica jedne jedine majke, jednog jedinog naroda“ (Pokret, 20.11.1914).

Ova grupa iseljenika smatra Monarhiju, odnosno njen austrijski dio (budući su svi uglavnom Dalmatinci koji su ustvari austrijski podanici) krivcem za cjelokupnu sudbinu Hrvata stoga je nacionalno oslobođenje Hrvatske moguće jedino zajedničkom borbom sa Srbima/Srbijom, a krajnji cilj je razbijanje Monarhije. Srpski i hrvatski narod izjednačen je – sinovi jedne majke i jednog naroda, vežu ih krvne veze. Iz ovog primjera vidljivo je koliko je nacionalizmu metafora porodice neophodna. Nacija se stoga prikazuje kao jedna velika porodica, a njeni pripadnici kao braća (Smith, 1998). Druga grupa iseljenika (Austrijaci) upravo je na razlici između hrvatskog i srpskog naroda temeljila nacionalnu koncepciju buduće države. Iako nemamo izvora koji bi nam opisali njihovo viđenje situacije, o njima saznajemo prema pisanju prve grupe iseljenika (Hrvati/Slaveni) – egzogena definicija grupe. „Oni koji pod krinkom

zloporabljeno Hrvatsva tendenciozno raspiruju mržnju među braćom, navađajući kao razlog, da Srbi kane nama oduzeti našu djedovinu... Znamo da ovdje ima onih koji za da raspiru što veću mržnju između braće, viču i kalabuče, da Velika Srpska propaganda teži da izbriše Hrvatsvo iz povijesti i da ih svih pretvori u Srbe“ (Pokret, 20.11.1914). Stoga Hrvati/Slaveni uvode i određene mjere protiv Austrijka radi identifikacije, obilježavanja i progona iz zajednice/domovine.: „Braćo molim vas da upamtite ime i prezime svakog onoga koji danas psuje Slavenstvo, a hvali Austriju, ili se je prijavio da će poći u rat u Austriju. Molim vas učinite to: trebat će nam poslije rata kada će doći do čišćenja naše domovine Hrvatske“ (Apeli u listu Pokret).

Iseljnički pokret Jugoslavenska narodna obrana (JNO): nacionalna koncepcija i političko organiziranje iseljenika

U Čileu inicijativom iseljenika/ica kao reakcija na ratne okolnosti (Austro-Ugarska Monarhija) dolazi do niza humanitarno-socijalnih aktivnosti u svrhu prikupljanja novčane pomoći za srpski i crnogorski Crveni križ, za nastradale srpske i crnogorske vojnike, njihove obitelji i djecu, za srpsku siročad u Parizu, engleskom Crvenom krstu u Londonu (Vidi više, Kolin, 1920: 21-23). Po preporuci Ljube Mihajlovića, poslanika Kraljevine Srbije u Washingtonu slale su se i živežne namirnice preko srpskog konzulata u Valparaisu (A-JNO, u Antić, 1991: 243) Mobilizacija iseljenika u svrhu prikupljanja novčanih priloga uglavnom se obavlja unutar iseljeničkih organizacija (*Slavjanski crveni križ*, Valparaiso; *Hrvatsko pripomoćno društvo*, Punta Arenas, *Kosovska djevojka*“, Antofagasta i dr.)

Potom u iseljeništvu nastupa razdoblje djelovanja JO i JUO, kad njihovi izaslanici dolaze u Južnu Ameriku u cilju organiziranja dobrovoljačkih grupa koje bi se borile u srpskoj vojsci na strani Srbije protiv Monarhije. Prvo službeno obraćanje JO iseljenicima u Južnoj Americi bilo je pismo upućeno Paški Baburizzi u veljači 1915 godine. Apelirajući na njegov patriotizam: „Veleštovani gospodine i brate poznavajući Vaše rodoljubne osjećaje ...poznati patriotizam... da priložite vaš obol za prijeke potrebe naše majke otadžbine“, ali prije svega na njegov važan položaj među iseljenicima koji je za JO naročito bitan budući je imao snagu i autoritet potreban za mobilizaciju iseljenika: *Vi ste vašim neumornim radom, vašim visokim sposobnostima stekli u dalekom svijetu i ugleda i kapitala*. Na istu adresu poslan je i proglas *Mila braća Jugoslaveni: Srbi, Hrvati i Slovenci izvan domovine*.⁸ Na poziv omladinaca Antofagaste u Čile je došao predstavnik jugoslavenske ujedinjene omladine (JUO) Ljubo Leontić⁹. U

---

⁸ Objavljen je u cijelosti u iseljeničkom listu Pokret 21.3.1915.

⁹ Leontić je otputovao u Južnu Ameriku-Čile na poziv omladinaca iz Antofagaste s kojima je kao predstavnik JUO bio u kontaktu prije rata. Odnosi Leontića i omladine naspram JO bili su napeti. Naime omladinci su bili

usputnim lukama u Punta Arenasu i Valparaisu održavao je predavanja i govorio o značaju i važnosti formiranja dobrovoljačkih jedinica u iseljeništvu. Prema Leontiću „njegov zadatak u Južnoj Americi bio je: agitacija za sakupljanje dobrovoljaca, stvaranje jedinstvene iseljeničke organizacije i organiziranje tiska“ (Leontić, 1961: 128-129). Njegov dolazak imao je snažan utjecaj na razvoj iseljeničkog pokreta u Čileu.

Odnosi između Mičića kao službenog predstavnika JO i Leontića kao člana JOU¹⁰ od samog početka bili su napeti, iz razloga drugačijeg poimanja i pristupa ratnim akcijama, srpskoj vladi i budućem uređenju države. Takva različitost bila je prenesena u sam iseljenički pokret, unutar kojeg su se formirale dvije političke grupe iseljenika: konzervativna i radikalna.

Na taj način nacionalna definicija iseljenicima je nametnuta izvana, iako je dio iseljenika već bio nacionalno opredijeljen, ali bez šire integrativne političke organizacije. Posebnu poziciju zauzimao je mlađi naraštaj Hrvata u Antofagasti koji su bili u kontaktu s revolucionarnom omladinom u domovini prije rata, koji su izražavali solidarnost i simpatije, te razvili posebnu privrženost prema Srbima i Crnogorcima od balkanskih ratova. Stoga je ideja oko organiziranja jugoslavenskog iseljeničkog pokreta (JNO) odmah prihvaćena među mladim iseljenicima u Antofagasti, i ona je postala centar iseljeničke akcije.

U Antofagasti 14.2.1915. sazvan je prvi iseljenički Zbor na kojem je izabrana privremena uprava JNO-jugoslavenske narodne obrane¹¹ (JNO) koja je definirala buduće zadatke: izraditi program organizacije, osnovati službene novine/glasilo organizacije, i zajedno s JO ujediniti Slavene u zajedničkoj borbi protiv Monarhije. Na iseljeničkoj skupštini (iseljenici su je

---

radikalniji i bez ikakve rezerve naprama srpskoj vladi i uređenju buduće države smatrajući da će ratom nestati bilo kakvi međunacionalni odnosi, dok je JO bio oprezniji i smatrao da će o načinu stvaranja buduće države ovisiti njeno unutrašnje uređenje (Usporedi, Antić, 1987: 86). Nakon organiziranja i sakupljanja dobrovoljaca iz Južne Amerike za slanje na frontu Mičić je čekao trenutak da JO potvrdi odluku i djelovao pod instrukcijama JO, dok je Leontić bio neovisan, popularan kod mlađih iseljenika i bio za odlazak dobrovoljaca pod svaku cijenu. Kad je stigla odluka JO da se dobrovoljci ipak zadrže došao je u pitanje i cijeli jugoslavenski pokret.

¹⁰ Organizacija je ilegalno osnovana na kongresu u Beču 1914. Bila je riječ o organizaciji nacionalističke omladine borbeno usmjerene koja nakon izbijanja rata više nije mogla djelovati u domovini. Mladi su poticali osnutak Jugoslavenskog odbora i dobrovoljačkih grupa nazvanih Jadranska legija, a kasnije Jugoslavenski dobrovoljci u čije su se redove i sami uvrstili. Oni su u početku zamjerali Trumbiću što odugovlači s osnivanjem Odbora(znajući za diplomatske namjere Italije), i upućivanje dobrovoljaca na bojište (Machiedo, Mladinić, 2007: 140).

¹¹ Njena uprava imala je četiri člana, a predsjednik je bio Nikola Palaveršić.

nazvali skupština ujedinjenja JNO na južnom Pacifiku)¹² 2.5.1915. godine u Antofagasti u dvorani *Slavjanskog pripomoćnog društva* dan je program JNO na usvajanje. Tom prilikom je iznesena njena svrha i cilj: “Ona je pozvana da nas pred čitavim javnim mnijenjem, pred svim narodnostima pokaže kao narod koji je na visini XX vijeka, te da u svakom potrebnom času domovini pruži pomoć, dostojno i obilato. JNO je pozvana da onim tiranskim i krvoločnim vladama- pod kojima se na nesreću naši rodili – kažemo glasno i jasno, da nijesmo nikakvi robovi, da nijesmo nikakva nesvjesna topovska hrana. Da nijesmo nikakvo podlo sredstvo s kojim oni svoje ambiciozne i proždrljive nagone mogu da utaže i nasite, te da smo spravni da se latimo i najkrajnijih sredstava, da prokleti, sramotni žig robije sa čela odstranimo” (Jugoslavija, 20.5. 1915).

Na skupštini su zatim prihvaćeni „glavni uvjeti za oživotvorenje JNO“ podijeljeni na tri grupe: temeljni uvjeti, uvjeti za formiranje organizacije, i uvjeti za izdavanje službenih listova/glasila. Na skupštini je osnovan i prvi ogranak JNO „Jadran“: „...Kao među ostalim tako i među nama počela se je da budi svijest, oćutio se je nagon samoodržanja, te smo uvidjeli, da i mi kao jedan dio Jugoslavije moramo da se trgnemo i žilavo se prihvatimo rada... Potrebe domovine, u ovim časovima su tako ogromne, da jedino jedna kolektivna akcija da urodi nekakvim plodom. Kako jedino se moglo doći do cilja, ako ne sa jednom zamašnom organizacijom koja bi nas sve pokupila pod jednu te istu zastavu ...“ (Jugoslavija, 20.5.1915).

Na iseljeničkom Zboru održanom 1.8. 1915. godine u Antofagasti iseljenici su službeno priznali legitimitet JO smatrajući ga svojim jedinim narodnim i domovinskim predstavnikom. Dolazi i do nacionalne redefinicije Hrvata/Slavena u Jugoslavene: „...svi Jugoslaveni nastanjeni na Pacifiku odlučno svoj glas dignu u obrani svetinja, kao što istodobno da iskažu potpuno povjerenje našim jedinim predstavnicima JO u Londonu, koji predstavlja čiste narodne jugoslavenske aspiracije... Jednom kad naša braća u Domovini ne mogu, pozvani smo mi Jugoslaveni, koji živimo u ovim slobodnim zemljama, da im podamo odlučno i neograničeno povjerenje za njihov rad, te da javno čitavom kulturnom svijetu iskažemo da smo za naša narodna prava spravni na sve žrtve (Jugoslavija, 24.7.1915)

JNO u Južnoj Americi (poglavito Čile) odlučio je snositi sav financijski trošak opstanka, rada i agitacije JO u Londonu, a o tome je JO bio obaviješten u prosincu 1916. godine: „Prema svojim statutima i financijskoj osnovi JNO preuzela je na sebe da financijalno izdržaje agitaciju i rad JO. U koliko prihodi ne bi bili dostatni u tu svrhu, možemo Vam javiti da je pripravno nekoliko naših zemljaka da doprinosima potpomažu financijalne zahtjeve Odbora, koji budu potrebni“ (Pismo Uprave JNO – Valpraiso JO u Londonu, 12.12.1916, u Antić, 1987: 123).

Na Kongresu održanom 23.1.1916 u Antofagasti glasovanjem su usvojeni politički i radni program, te Ustav i Pravila JNO. Na Kongresu je donijet i politički program kojeg je sačinjavala “Misao vodilja”: “Srbi, Hrvati, Slovenci, zajedničkim imenom Jugosloveni, jedan su narod. Radi toga, oni traže oslobođenje svih Jugoslovena i ujedinjenje svih jugoslovenskih zemalja u jednu, jedinstvenu, slobodnu narodnu državu. (...) Srbija je nosiocem Jugoslavenske Misli. Ona je osnovica i srce

---

¹² U iseljeničkom listu Jugoslavija, 20.5.1915.

Jugoslavenske Države (...) Jugoslavenske zemlje jesu: Srbija, Crna Gora, Hrvatska sa Rijekom, Slavonija, Dalmacija i Istra sa otocima, Bosna, Hercegovina, Trst s okolicom, Gorica, Gradiška, Kranjska, Južna Koruška, Južna Štajerska, Preko i Međumorje, Baranja, Bačka, Banat. Prema tome Jugosloveni traže oživotvorenje svoje države prema načelu narodnosti (*Jugoslavenska država*, 6. 2. 1916). Na Kongresu je bila utvrđena organizacijska¹³ i financijska struktura¹⁴ JNO.

Nakon kongresa upućen je brzojav srpskom kralju Petru I : „Jugoslaveni iz neoslobođenih zemalja, nastanjeni u Republikama Čile, Argentina, Bolivija i Peru okupljeni na zboru u Antofagasti 23.1.1916. prekinuvši sve veze s Austro-Ugarskom i vezavši svoju sudbinu sa onom Srbije, za sva vremena i sve prilike, pozdravljaju oduševljeno svoga Kralja i svoju Vladu stavljajući im na raspolaganje svoje imetke i živote (*Jugoslavenska država*, 6. 2. 1916).

Utjecaj iseljeničkog tiska u formiranju političkih stavova iseljenika

Iseljenički tisak u ovom razdoblju ima značajan utjecaj među iseljeništvom poglavito u formiranju političkih stavova. Iseljenici su se okupljali oko listova *Domovina*, *Pokret i Sloboda*. *Domovina* je propagirala južnoslavensku unitaristički nacionalni program. Nagađalo se da je jedan od utjecajnih masona¹⁵ bio i sam urednik *Domovine* Luka Bonačić Dorić. Budući je *Domovina* širila antiklerikalizam među iseljeništvom mjesni popovski list *El amigo de la familia* iz Punta Arenasa napao je *Domovinu* kao „list za masonsku propagandu“ (*Domovina*, 25.5.1915). U studenom 1914. godine izdan je prvi broj lista *Pokret* u

---

¹³ Ona se sastojala od ogranaka i podružnica. Ogranci su bili osnovne organizacije JNO po pojedinim naseljima. Zakonodavno tijelo JNO bio je Zbor koji se konstituirao od delegata ogranaka, a sastajao se jednom godišnje. Ogranci su imali unutrašnju autonomiju, ali nisu imali utjecaja na Upravu koja je bila izvršni organ JNO. Antofagasta, Punta Arenas i Buenos Aires bili su administrativni centri za ogranke. Senat je činio nadzorno vijeće JNO koji se sastojao od članova Uprave JNO, te drugih članova koje je imenovao Zbor. Članovi Senata birali su se na doživotno. Senatorima su bili imenovani najimućniji i najugledniji članovi JNO. Autonomiju ogranaka osiguravala je Skupština kao zakonodavno tijelo, odnosno odbori kao izvršno tijelo. Autoritet nad ogranacima jedino je imala središnja uprava JNO, a ne uprava ogranaka. Službeni jezik u JNO bio je jedan od južnoslavenskih narječja (hrvatski, srpski (Podatke iznosimo prema Antić, 1987. i Jugoslavenski glasnik, 1945-1947., Arhiv JNO).

¹⁴ Reguliranje novčanih odnosa članova i ogranaka JNO, ogranaka i Uprave JNO, te JNO i Jugoslavenskog odbora. Prema svojim statutima i financijskoj osnovi JNO preuzela je na sebe financijsko održavanje, i rad Jugoslavenskog odbora (Prema dokumentima iz Arhiva JNO).

¹⁵ Među članovima JO u Londonu, ali i u pokretu JNO u Čileu bilo je članova masonskih lođa.

Antofagasti. Osnivač *Pokreta* bio je iseljenik Matej Škarnić¹⁶ koji je ujedno posjedovao i vlastitu tiskaru. Prvi je uspostavio vezu s JO, a njegove ambicije su kretale do tog stupnja da se preko novina, utjecajem na javno mnijenje iseljenika želio nametnuti kao vođa jugoslavenskog iseljeničkog pokreta¹⁷. JO u Londonu u početku podržava Škarinićev rad, sve do početka 1916. godine kada se priklanja Privremenoj Upravi JNO. Na ovu odluku JO utjecala su pisanja i izvještavanja izaslanika Mičića¹⁸, a presudan korak u odluci bilo je obustavljanje novčane pomoći od strane Baburizze i njegove grupe.¹⁹ Iako je *Pokret* zastupao i propagirao nacionalnu južnoslavensku koncepciju koja nije bila u suprotnosti, već istovjetna programu iseljeničkog pokreta privremena uprava JNO zbog nemogućnosti kontrole tih novina, odlučila je pokrenuti drugu novinu. Shodno tomu 22. 4. 1915. izašao je prvi broj novina *Jugoslavija*. Urednik iste bio je Ljubo Leontić²⁰ U uredništvu *Jugoslavije* nalazili su se imućni iseljenici (vodeći članovi JNO). Sukobi među njima (*Pokret* i *Jugoslavija*) izazvali su ozbiljne probleme za jugoslavenski iseljenički pokret. Iz tog razloga 22. 1. 1916. godine prestalo je izlaženje listova *Pokret* i *Jugoslavija*, a JNO je izdala vlastito glasilo pod nazivom *Jugoslavenska država*. Urednik *Jugoslavije* bio je Ljubo Leontić sve dok nije otišao na organiziranje pokreta u Argentinu. Uslijed nedostatka kadra za obnašanje takve funkciju Uprava se obratila JO koji im je preporučio Milostislava Bartulicu. Bartulica je bio obaviješten o tome pismom Trumbićevog tajnika Jedlowskog: „... nego baš danas ko iz vedra neba primam jednu ponudu za Južnu Ameriku. Odmah sam pisao dr. Trumbiću da se tebe delegira tamo... Imao bi da preuzmeš uredništvo novina *Jugoslavenska država*... Za svaki slučaj odmah umoči pero i pošalji par boljih stvari

---

¹⁶ Najprije je živio u Boliviji da bi iz nje bio istjeran “oružanom silom” zbog izdavanja novina koje su bile “skroz slobodnomislilačke”. Nakon izгона živi u Antofagasti gdje izdaje masonsku reviju *Luz y verdad*. Bio je upravitelj Slavjanskog vatrogasnog društva 3 i Slavjanskog pripomoćnog društva. (Vidi više, Antić 1987: 59).

¹⁷ Škarinić je uspostavio kontakt s JO u Londonu preko tajnika Jedlowskog. U povjerljivom pismu njemu upućenom daje garanciju za kvalitete i navodi najistaknutije osobe u iseljeništvu kao: Bonačića-Dorića, Kusanovića, Mora, Žuvića, Roića, Petinovića, Palaveršića i Lukšića. Od tada JO prihvata njegovo vodstvo. Preko tajnika prima povjerljiva pisma s instrukcijama za budući rad iseljenika koja on prenosi privremenoj upravi. (Antić, 1987: 59).

¹⁸ Upozoravat će JO da su u upravi JNO najutjecajniji iseljenici, a da je *Jugoslavija* ipak službeno glasilo JNO. Nadalje je istaknuo da je nagovarao Škarinića da uđe u JNO što je on odmah odbio. (Vidi više, Antić 1987: 59).

¹⁹ Najutjecajniji i najbogatiji iseljenik Baburizza poslao brzopjav u svoje ime i svoje grupe u London Mitroviću da obustavi potporu JO. Osim toga Baburizza nije želio ući u JNO dok JO bude podržavao *Pokret* (Vidi više, Antić, 1987: 61).

²⁰ Vođa JNO u Antofagasti, jedan od vodećih članova Jugoslavenske ujedinjene omladine. Za vrijeme rata mobiliziran je u vojsku. Dezertira i bježi u Italiju. U Francuskoj ulazi u Legiju stranaca zajedno s desetak omladinaca, koji zastupaju stav da su Južni Slaveni jedan narod. (Antić, 1987).

toj novini, a ja ću te preporučim za honorar, ako mi se izjalovi akcija za eksport mog Kotoranina u zemlju milijunaša i najboljih Jugoslavena...o svemu ovome moraš šutjeti kao riba..." (Pismo Jedlowskog Bartulici, London, 22.3.1916, u Antić, 1987: 106).

Različito stajalište i promišljanje uređenja i nacionalnog značenja buduće zajedničke države od JNO Krstulović²¹ je iznio u pismu upućenom Centru, Ogranku i listu *Jadran*: „Rezolucija ili deklaracija vijeća na Krfu, ne samo da nam daje pravo, nego nam još nameće i dužnosti da se istaknemo i predstavimo svijetu mi mnogobrojni Dalmatinci u ovim krajevima kao Hrvati, podanici nove države uza Srbe i Slovence, a ne kao Jugoslaveni države Jugoslavije ime koje neće postojati i ne postoji odlukom vijeća na Krfu (Jadran, 13.8.1917). Upravi JNO upućuje pismo da bi se sukladno odluci na Krfu trebalo promijeniti ime JNO u Hrvatska narodna obrana. Potom Krstulović daje političku izjavu (na španjolskom) oko promjene imena i odašilje je svim ograncima i na mnoge druge adrese JNO i JO. Ovo je izazvalo burne reakcije. Pisanje *Jugoslavenske države* izjednačila je Krstulovića ili stavila u isti rang s politikom lista *Zajednice* i njegovim urednikom Radeljakom²². JNO je izjavila kako je Krstulovićeva propaganda štetna i ukoliko bi koji ogranak pristao uz njega da bi dovelo do rasula cijeli pokret. Nakon intervencije Uprave JNO kod čileanskih novina *La Patria de los Aliados* u kojima JNO traži da više ne objavljuje Krstulovićeve članke zbog sumnjivih tekstova, Krstulović podnosi ostavku na mjesto predsjednika Ogranka JNO Triglav i senatora JNO. Nakon ovih događaja Krstulović razmišlja o federativnom uređenju buduće Hrvatske.

Zaključak:

Nacionalni identitet iseljenika konstruirao se pod snažnim utjecajem političkih događaja u domovini. U početku pod utjecajem narodnog pokreta, narodnjaka (*Narodni list i Pučki list*) formira se u Čileu grupa *Hrvata-Slavena* naprama *Hrvata-Austrijaka*. Od balkanskih ratova sve je jača suradnja hrvatskih i srpskih iseljenika, a raste privrženost prema Srbiji i južnim Slavenima, te težnja za osnivanjem zajedničke države jednog naroda. Politički događaji - Atentat na prestolonasljednika Ferdinanta i Prvi svjetski rat dovodi ponovno do političke podjele među iseljenicima i nove nacionalne redefinicije. Podjela i dihotomizacija uspostavljena je kao odnos prema drugome: mi-oni, Hrvati u odnosu na Srbe kao druge i različite - za grupu iseljenika koju su izjašnjavali *Hrvatima/Austrijakima*, i koji nisu pristajali na zajedničku državu zajedno sa Srbijom. Hrvati naprama germanstvu i Austro-Ugarskoj

---

²¹ Urednik lista Sloboda i predsjednik ogranka JNO Triglav

²² Proglašen izdajicom i Austrijakom, antijugoslavenom

Monarhiji kao neprijateljskim narodima za Hrvate koji su se izjašnjavali Jugoslavenima (puno veći broj) i koji su se zalagali za zajedničku državu južnih Slavena i protiv Monarhije. Kod *Hrvata-Jugoslavena*, u cilju mobiliziranja i ujedinjenja iseljenika, kao i širenja grupe istomišljenika koristila se „porodična metafora“ što je obilježje genealoškog pojma nacije (Smith, 2004, Gellner, 1998). *Hrvatima - Jugoslavenima* Srbi su braća i s njima ih vežu krvne veze i ista majka. Nacionalni identitet shvaćaju na primordijalistički način (usp. Geertz, 1963, Armstrong, 1982 i dr.) Stoga su s njima nerazdruživi Budući je Monarhija (vlasti u domovini) pozvala iseljenike u obranu domovine, iseljenici Hrvati- Jugoslaveni distancirali su se od nje političkim prosvjedima, preuzimanjem drugog državljanstva (srpsko i jugoslavensko), osuđujući njene istomišljenike, te je njihova politička aktivnost unutar kolonija došla do punog izražaja. Za *Hrvate - Jugoslavena* „istost“ je podrazumijevala: pripadnici njene zajednice Hrvati, Srbi i Slovenci jedan su narod Jugoslaveni, priznavanje zajedničke borbe neoslobođenih naroda Monarhije s Kraljevinom Srbijom i Crnom Gorom u cilju razbijanja Monarhije, nacionalno samoodređenje i autonomija u cilju osnivanja zajedničke države. Sva tri naroda imaju ista nacionalna obilježja: jezik, kulturu, povijest, nacionalne simbole i dr.

Za vrijeme rata komunikacija s domovinom je prekinuta i ona je preusmjerena na Jugoslavenski Odbor (JO)- službeni predstavnik Hrvata, Srba i Slovenaca iz neoslobođenih dijelova Monarhije. JO povezo se s prekomorskim iseljentištvom, kako bi pridobio što veći broj istomišljenika iz iseljene domovine, koji bi mu mogli priskrbiti i opravdati legitimitet službenog narodnog predstavnika pred Saveznicima i srpskom vladom. Drugi razlog njihova povezivanja s iseljentištvom bio je ekonomske prirode – tražio je financijsku pomoć koja je bila nužna za rad i opstanak organizacije i bez koje nije bilo moguće pokrenuti političku akciju. Stoga nije slučajno kako se JO prvo pismeno obratio iseljeniku Paški Baburici u Čile iza čije osobe je stajao veliki autoritet među iseljentištvom i snažna ekonomska moć u Čileu. Koristili su se tipičnom nacionalističkom retorikom primjenjujući „metaforu religije“ (sveta zemlja/domovina, oltar domovine, sve će biti blagoslovljeno), dihotomizacijom mi (Jugoslaveni)-oni, (Mađari i Nijemci), naše/njihovo i sl. „...Nacionalistički jezik i simbolika zahvaćaju kognitivnu i ekspresivnu dimenziju, spajajući se s obuhvatnim stremljenjima i osjećajima kako među elitama tako i među širim slojevima...“ (Smith, 2004: 118). Prekid veza s domovinom i povezivanje iseljentištva s JO imao je značajan utjecaj u razvoju nacionalnog identiteta iseljenika. Aktivnošću i brojem dominirala je grupa iseljenika *Hrvata-Jugoslavena* koji su imali veliko uporište u JO, a JO veliku podršku u njima. Ekonomski moćna elita skrivena pod imenom Upravni odbor JNO u cijelosti je financirala JO, a autoritet i moć Baburice držao čvrsto zajednicu Hrvata-Jugoslavena na okupu. Unatoč tomu većina u

zajednici iseljenika *Hrvata-Jugoslavena* bili su mladi ljudi srednjeg financijskog položaja koji su bili pokretačko bilo iseljeničkog pokreta JNO. Oni su potekli iz redova mladih Hrvata koji su surađivali i bili političke pristalice ideja JUO, te i u iseljeništvu zajedno s njima nastavili radikalnu politiku često se sukobljavajući s konzervativnom strujom imućnih iseljenika. Ovi sukobi nisu izazvali ozbiljniji poremećaj pokreta što potvrđuje tezu kako etničk/nacionalni identitet ima jaču snagu negoli ijedna druga vrsta kolektivnog identiteta poput klasnog, profesionalnog ili generacijskog identiteta. Jaka politička veza JO i iseljenika *Hrvata Jugoslavena* bila je presudna za razvoj organiziranog iseljeničkog političkog pokreta JNO. Od Prvoga svjetskoga nastupa proces „jugoslavenizacije“ hrvatskih društava/zajednica, pa će za vrijeme prve Jugoslavije iseljenici u Čileu biti prozvani „najsvjesnijom jugoslavenskom kolonijom“.

Literatura:

1. Armstrong, John A. (1982). *Nations before nationalism*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
2. Antić, Ljubomir (1987). *Naše iseljeništvu u Južnoj Americi i stvaranje jugoslavenske države 1918*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Antić, Ljubomir (1991). *Hrvati u Južnoj Americi do godine 1914*. Zagreb: Stvarnost.
4. Bonačić Dorić, Luka, (1941., 1943., 1946.) *Historia de los Yugoslavos en Magallanes su vida y su cultura*. Punta Arenas, I, II, III. dio.
5. Gellner, Ernest (1998). *Nacije i nacionalizam*. Zagreb: Politička kultura.
6. Goldstein, Ivo (2003). *Hrvatska povijest*. Zagreb: Novi liber.
7. Greeley (1974). *Ethnicity in the United States: A preliminary reconnaissance*. New York: Wiley.
8. Kolin, Marcel (1920). *Jugoslaveni u Južnoj Americi*, Zagreb: Naklada pisaca.
9. Leontić, Ljubo (1961). *O jugoslavenskom odboru u Londonu*. Zagreb: Izdavački zavod jugoslavenske akademije.
10. Machiedo Mladinić, Norka (2007). „Prilog proučavanju djelovanja Ivana Meštrovića u Jugoslavenskom Odboru“, *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 39, br. 1, str. 133-156.
11. Perić Marina (2005). Političke promjene u Hrvatskoj i hrvatski iseljenički tisak u Čileu, *Migracijske i etničke teme*, (21), 1-2: 69-89.
12. Perić Kaselj, Marina (2010). *Komparativni prikaz transformacije identiteta hrvatskih iseljenika u Čileu i Argentini*. Zagreb: Filozofski fakultet, doktorska disertacija

13. Smith, Anthony D. (1998). *Nacionalni identitet*. Beograd: Biblioteka XX vek

Domovinski i iseljenički tisak:

1. *Jugoslavija*, (1925-1932.), *Buenos Aires*
2. *Jugoslovenska država* (1916.), Antofagasta.
3. *Pokret* (1914.-1916.), Antofagasta.
4. *Narodni list* (1885.-1911.), Zadar.
5. *Pučki list* (1903.-1911.), Split.